

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

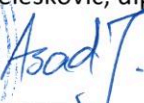
KANTON SARAJEVO
Kantonalna javna ustanova
za zaštićena prirodna područja

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Cantonal Public Institution
for Protected Natural Areas

PRIVREMENE UPRAVLJAČKE SMJERNICE ZA SPOMENIK PRIRODE "SKAKAVAC"

Pripremila:	Kontrolisao
Elma Karović, stručni rukovodilac za zaštićena prirodna područja 	DIREKTOR Asad Jelešković, dipl.ing.polj.

Sarajevo, mart 2023. godine

Sadržaj:

I UVODNI DIO.....	3
II POLITIKA I CILJEVI UPRAVLJANJA PODRUČJEM SPOMENIKA PRIRODE “SKAKAVAC”	4
2.1. POLITIKA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM	4
2.2. SVRHA, FUNKCIJE I CILJEVI ZAŠTIĆENOG PODRUČJA.....	4
2.3. TEMELJNI CILJEVI UPRAVLJANJA SPOMENIKOM PRIRODE	5
III SMJERNICE ZAŠTITE SPOMENIKA PRIRODE “SKAKAVAC”	5
3.1. VIZIJA SPOMENIKA PRIRODE SKAKAVAC	5
3.2. SMJERNICE ODRŽIVOG UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM	5
3.3. PROSTORNI OBUHVAT	6
3.4. PREGLED VRIJEDNOSTI I SADRŽAJA PROSTORA I NJIHOV ZNAČAJ.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.1. PREGLED PRIRODNIH VRIJEDNOSTI	9
3.5. KULTURNO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE.....	10
IV AKCIONI PLANOVI	11
4.1. AKCIONI PLAN: MONITORING PRIRODNIH VRIJEDNOSTI	12
4.2. AKCIONI PLAN: ODRŽAVANJE INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU	12
4.3. AKCIONI PLAN: IZGRADNJA INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU	Error! Bookmark not defined.
V NAČIN I IZVORI FINANSIRANJA	14
5.1. TROŠKOVI REALIZACIJE PRIVREMENIH UPRAVLJAČKIH SMJERNICA	14
5.2. Pregled finansijskih izdvajanja definisanih kroz akcione planove za Privremene upravljačke smjernice Spomenika prirode „Skakavac“	14
5.3. Pregled finansijskih izdvajanja za materijalne i ljudske resurse za realizaciju Privremenih upravljačkih smjernica Spomenika prirode „Skakavac“	15

Na osnovu člana 27. Zakona o ustanovama („Službeni list RBiH“, br. 6/92, 8/93 i 13/94), člana 241. Zakona o zaštiti prirode (“Službene novine Federacije BiH”, broj 66/13) i člana 26. Pravila Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja, Upravni odbor Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja na trećoj redovnoj redovnoj sjednici u 2023. godini održanoj dana 20.03.2023. godine godine d o n i o j e

PRIVREMENE UPRAVLJAČKE SMJERNICE ZA SPOMENIK PRIRODE „SKAKAVAC“

I UVODNI DIO

Sadržaj i struktura Privremenih upravljačkih smjernica za Spomenik prirode „Skakavac“ su pripremljeni u skladu s odredbama koje su propisane Zakonom o zaštiti prirode (“Službene novine Federacije BiH”, broj 66/13), a usklađene s mjerama zaštite i dozvoljenim aktivnostima koji su propisani odredbama Zakona o proglašenju šireg područja vodopada Skakavac Spomenika prirode („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 11/10).

Navedene Privremene upravljačke smjernice za Spomenik prirode „Skakavac“ će nakon što se usvoje od strane Upravnog odbora i nakon pribavljanja saglasnosti od strane Ministarstva komunalne privrede, infrastrukture prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo će biti jedan od provedbenih dokumenata koji će ovoj javnoj ustanovi kao Upravitelju poslužiti da definiše i uredi aktivnosti vezane za zaštitu, korištenju, promociju, interpretaciju prirodnih i kulturno-historijskih aktivnosti Spomenika prirode „Skakavac“ do donošenja Plana upravljanja Spomenikom prirode „Skakavac“.

Inače privremene upravljačke smjernice se donose u slučajevima kada nije usvojen plan upravljanja, a organi upravljanja zaštićenim područjima, uz saglasnost Federalnog ministarstva i nadležnih kantonalnih ministarstava, donose privremeno upravljačke smjernice s osnovnim dijelovima plana upravljanja bez provođenja postupka javnog uvida.

Članom 155. Zakona o zaštiti prirode je propisano da se upravljanje zaštićenim područjima provodi na osnovu plana upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim područjem, a u zavisnosti od kategorije zaštite, donosi Vlada Federacije BiH ili vlada kantona za period od deset godina, na prijedlog Federalnog ministarstva i kantonalnog ministarstva. Plan upravljanja određuje razvojne smjernice, način izvođenja zaštite, korištenja i upravljanja zaštićenim područjem, te pobliže smjernice za zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti zaštićenog područja uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva. Pravna i fizička lica koja obavljaju djelatnosti u zaštićenom području dužna su se pridržavati plana upravljanja.

Kako je resorno ministarstvo nadležno za pripremu novog plana upravljanja za područje Spomenika prirode „Skakavac“ za period od 10 godina po metodologiji i proceduri koja je propisana federalnim Zakonom o zaštiti prirode, te je u prelaznom periodu potrebno u svrhu upravljanja zaštićenim prirodnim područjem pripremiti i usvojiti Privremene upravljačke smjernice za Spomenik prirode „Skakavac“.

Konkretno, Privremene upravljačke smjernice za Spomenik prirode „Skakavac“ nakon što se usvoje od strane Upravnog odbora i pribavi saglasnost resornog ministarstva bi važile do kraja 2023. godine.

Privremene upravljačke smjernice za Spomenik prirode “Skakavac” sadrže tri poglavlja.

Prvo poglavlje se odnosi na politiku i ciljeve upravljanja područjem Spomenika prirode “Skakavac” u kojem su pokazatelji za uspostavu zaštićenog prostora, politike upravljanja kao i temeljni ciljevi upravljanja ovim područjem.

Drugo poglavlje tretira smjernice zaštite Spomenika prirode “Skakavac” u kojem je data ocjena stanja Spomenika prirode “Skakavac”, koncept zaštite ovog prostora baziran na predstavljenim mjerama zaštite i dozvoljenim intervencijama u području, kao i upravljačkim aktivnostima koje će omogućiti da se provodi efikasna zaštita i upravljanje prirodnim i kulturnim vrijednostima.

U ovom poglavlju će biti date i smjernice za razvoj dopuštenih djelatnosti koje će biti u funkciji održivog razvoja područja.

Treće poglavlje se odnosi na izvođenje (realizaciju) Privremenih upravljačkih smjernica za Spomenik prirode “Skakavac”, a odnose se na prostorno-vremensku dinamiku i prateće ekonomske aspekte realizacije predviđenih smjernica, kao i način i izvor finansiranja ovog područja.

II POLITIKA I CILJEVI UPRAVLJANJA PODRUČJEM SPOMENIKA PRIRODE “SKAKAVAC”

2.1. POLITIKA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM

Upravljanje spomenikom prirode se temelji na politici očuvanja i unapređenja prirodnih karakteristika od izuzetne važnosti, jedinstvenog i značajnog kvaliteta okoliša, otklanjanja i sprečavanja eksploatacije i posjeta koje mogu dovesti do promjene i oštećenja prirode, te omogućavanja stanovništvu koje živi u granicama zaštićenog područja korištenje prirodnih dobara u skladu sa ciljevima zaštite.

Politika upravljanja Spomenikom prirode “Skakavac” se zasniva na sljedećim elementima:

1. Očuvanje fizičko-geografskog i biološkog diveziteta zaštićenog područja i njegove neposredne uticajne zone,
2. Dalje unapređenje mehanizama zaštite prirodnih vrijednosti unutar zaštićenih zona i na širem okolnom prostoru,
3. Promoviranje prirodnih i socio-kulturnih vrijednosti spomenika prirode, kao i njegovog cijelog neposrednog utjecajnog područja i šire regije,
4. Održivo korištenje postojećih resursa Spomenika prirode “Skakavac” za potrebe: recentnih i budućih ekoturističkih posjeta, obrazovnih programa i naučnih istraživanja,
5. Ostvarivanje održivog razvoja lokalnog stanovništva korištenjem postojećih prirodnih resursa ovog zaštićenog područja u skladu s utvrđenim planom korištenja i predloženim mjerama zaštite.

2.2. SVRHA, FUNKCIJE I CILJEVI ZAŠTIĆENOG PODRUČJA

Osnovna svrha stavljanja pod zaštitu područja Skakavca je osiguranje očuvanja brojnih prirodnih, pejzažnih, hidroloških, kulturno-historijskih, socioloških, edukativnih, naučnih i ekonomskih vrijednosti, te usklađivanje vrijednosti sa zaštitom, korištenjem i razvojem područja. U skladu s tim, temeljni ciljevi zaštite područja Skakavca su:

- osnovni cilj je izrada funkcionalnih mehanizama za upravljanje ovim zaštićenim područjem, odnosno uspostava sistema koji će omogućiti efikasno rješavanje eventualnih konflikata u cilju uspostavljanja zaštite prirodnih vrijednosti i unapređenja iste u budućim aktivnostima;
- otklanjanje i sprečavanje eksploatacije i posjeta koje mogu dovesti do promjene i oštećenja prirode, te
- omogućavanje stanovništvu koje živi u granicama zaštićenog područja korištenje prirodnih dobara u skladu s ciljevima zaštite.

2.3. TEMELJNI CILJEVI UPRAVLJANJA SPOMENIKOM PRIRODE

U skladu sa Zakonom o proglašenju Skakavca spomenikom prirode, temeljni ciljevi upravljanja područjem je da se obezbijedi funkcionalna zaštita svih visokovrijednih elemenata postojećeg fizičkogeografskog i biološkog diverziteta kao i unapređenja njihove dalje zaštite, a to su:

- održavanje zaštitnih funkcija prirodnih resursa;
- zaštita posebnih prirodnih/kulturnih vrijednosti;
- zaštita biodiverziteta;
- održivi razvoj područja usklađen s njegovim prirodnim vrijednostima.

III SMJERNICE ZAŠTITE SPOMENIKA PRIRODE “SKAKAVAC”

3.1. VIZIJA SPOMENIKA PRIRODE SKAKAVAC

Skakavac bi trebalo postati primjer uspješnog upravljanja zaštićenim područjem, gdje će se usaglasiti zaštitni i razvojni ciljevi područja. To će lokalnom stanovništvu omogućiti razvoj, gdje će zaštićeno područje postati turistička atrakcija i rekreaciono područje za stanovnike Sarajeva.

3.2. SMJERNICE ODRŽIVOG UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM

Zaštićeno područje Skakavac u širem smislu obuhvata region Perca s vodopadom Skakavac i Peračkim potokom, kojeg ograničava kota 1.416 jugozapadno od vrha Bukovika, zatim Uževica - Tržići - Ubara (1.066 m) - Kozo (1.266 m) - Nebešina (1.418 m) - Luka - Vranjska stijena (1.345 m) - Čuputovina - Vratolom - Krševi - Bukovik.

U administrativno–teritorijalnom pogledu SP Skakavac se nalazi na teritoriji četiri općine: općine Stari grad Sarajevo (44,2 %), općine Ilijaš (27,9%), općine Centar Sarajevo (18,3%) i općine Vogošća (9,6%).

Ovaj prostor je u orografskom pogledu veoma heterogen. Čine ga brojni, često piramidalni vrhovi, dubodoline, kanjoni, duboki usjeci i brojne vrtače. Površine sa zaravnjenim terenom su vrlo malo zastupljene, te se može konstatirati da je reljef duboko raščlanjen i sa visokim energetske potencijalom.

Na osnovu utvrđenog stepena prirodnog diverziteta i postojećih antropogenih impakta u prostoru, izvršena je prostorna diferencijacija na pojedine zaštitne zone, koje predstavljaju osnovu za sve dalje aktivnosti koje su povezane sa zaštitom i konzervacijom kao i valorizacijom cjelokupnog zaštićenog područja.

Posebno je važno da nukleusno područje, u kojem je lociran centralni motivski element zaštićenog područja – vodopad Skakavac zauzima gotovo 1/3 od ukupne površine, što omogućava da se cijelo neposredno utjecajno područje vodopada podvede pod najstrožiji režim zaštite.

U kategorizaciji te utvđivanju mjera uravnoteženog upravljanja na ekološkim principima, primijenjena je metodologija IUCN-a - Međunarodne unije za zaštitu prirode, uz uvažavanje svih specifičnosti lokalnih uvjeta - biološko-ekoloških, socijalnih, ekonomskih, kulturnih i obrazovnih (IUCN, 1999).

3.3. PROSTORNI OBUHVAT

Spomenik prirode “Skakavac” obuhvata površinu od 1.430,07 ha. Nalazi se na području općina Ilijaš, Vogošća, Stari Grad i Centar. Proglašen je spomenikom prirode 2002. godine - III kategorija Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN). U skladu sa stepenom zaštite, utvrđene su tri zaštićene zone.

- prva zaštićena zona (A zona–nukleus)
- druga zaštićena zona (B zona–puferska)
- treća zaštićena zona (C zona–tranzicijska).

Prva zaštićena zona (nukleus) obuhvata vodopad Skakavac i njegovu okolinu, a predstavlja prostor najviših vrijednosti, koje moraju ostati u potpunosti očuvane. Posebne vrijednosti najstrožije zaštićene zone unutar zaštićenog područja predstavljaju hidrološka i geološka raznolikost te visok stepen florističke raznolikosti sa zastupljenošću od preko 1.500 vrsta. Prva zona obuhvata **vodopad Skakavac** koji se nalazi na jugozapadnom dijelu planine Ozren, na 1.532 metra nadmorske visine i predstavlja jedan od najljepših prirodnih fenomena u okolini Sarajeva. Visok je 98 metara i formiran na strmom rasjednom otcjku lijeve strane Peračkog potoka. Prihranjuje se iz istoimenog izvora koji se nalazi oko 300 m iznad vodopada. Vodopad Skakavac ubraja u pet najviših vodopada na Balkanu. Osim Skakavca, prva zona zaštićenog područja obuhvata i kanjon Sušice, Perački potok i potok Jasikovac. Prvu zaštićenu zonu krasi i specifična geološka raznolikost te se na ovom području nalaze Crvene stijene, stijene Peračkog potoka i stijene vodopada Skakavac.

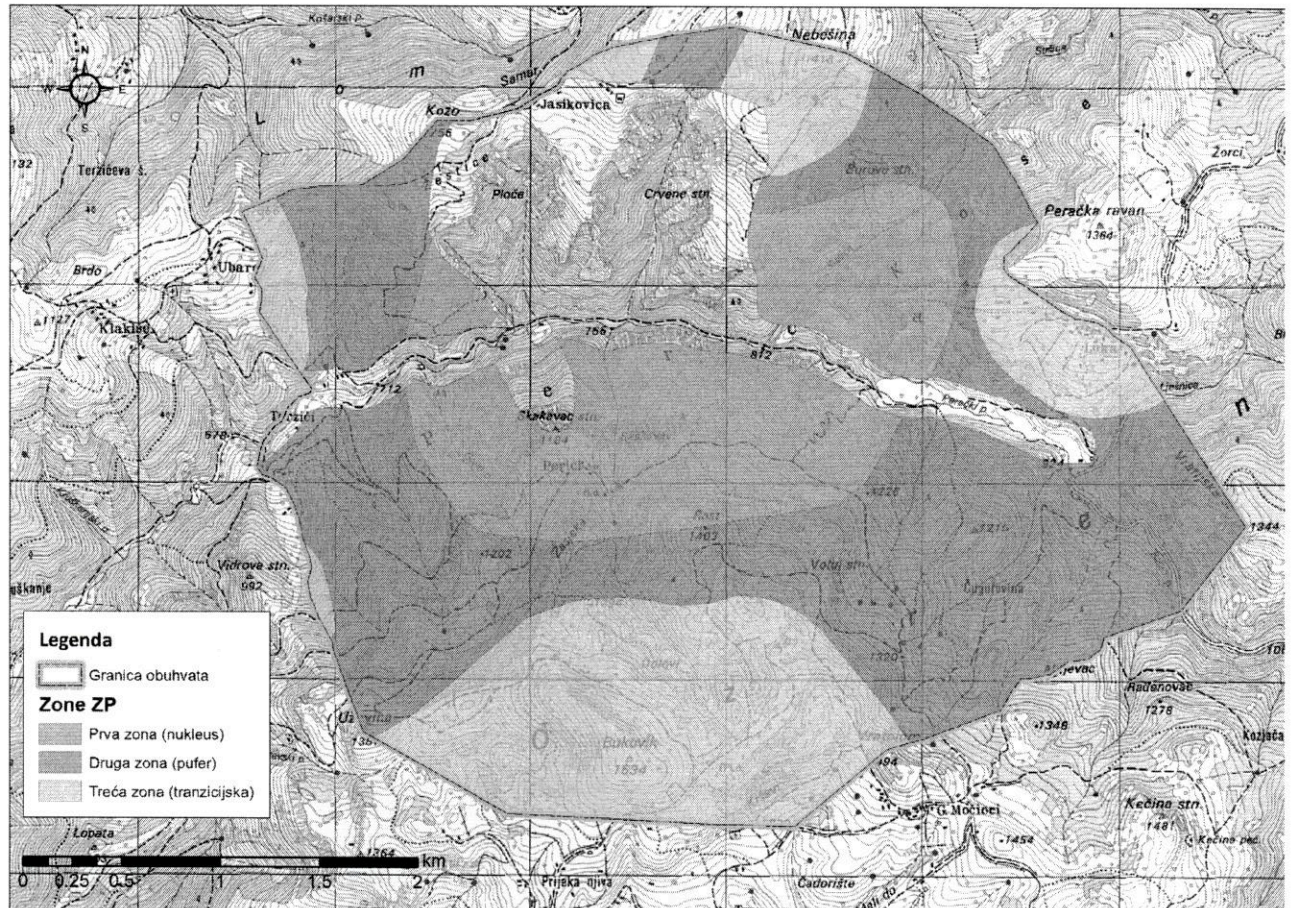
Druga zaštićena zona (pufer) obuhvata prostor na kome se prvenstveno ostvaruje očuvanje i zaštita izvornog stanja. Ovu zonu karakteriše visok stepen vegetacijske raznolikosti, koja se odlikuje različitim endemičnim i reliktnim zajednicama u pukotinama stijena, sipara i šuma. Pored visokog stepena florističke i faunističke raznolikosti i ovu zonu odlikuje hidrološka i geomorfološka raznolikost. Na području druge zaštićene zone nalazi se Perački potok, potok Lješnica, potok Sušica, Miljevički i Seinovački potok te vrela ispod Bukovika, Vranjske stijene i Stublina. Za ovu zonu karakteristične su geomorfološke značajke poput klisura Babinog potoka, Vranjskih stijena, Uževica, Sušica i Volujskih stijena.

Treća zaštićena zona (tranzicijska zona) obuhvata prostor površine od 353,00 ha, a nalazi se u obuhvatu između granice druge zone i granice obuhvata spomenika prirode. Predstavljaju je šest prostorno odvojenih rubno postavljenih dijelova. Treća, tranzicijska, zona predstavlja kontakt zonu zaštićenog područja sa nezaštićenim dijelovima. Mjere u ovoj zoni su donesene kako bi se spriječila daljnja devastacija područja izazvana negativnim djelovanjem čovjeka te kako bi se zaštitile prva i druga zona područja od istog negativnog utjecaja. Kroz mjere zaštite u tranzicijskoj zoni postiže se očuvanje biodiverziteta na

kompletnom području te se pružaju mogućnosti održivog razvoja i stvaranja harmonije između stanovnika, posjetioca i prirode.

Obuhvati pripadajućih zona sa površinama prikazani su u nastavku na slici 1.

Slika 1: Prostorni razmještaj navedenih zona zaštite unutar SP Skakavac na topografskoj podlozi (PPPPO SP Skakavac, Sl. novine Kantona Sarajevo 32/09)

Koncept zaštite je organiziran kao set integralnih mjera kojima se definiraju dozvoljene i nedopuštene aktivnosti po pojedinim zonama zaštićenog područja.

Sve dozvoljene aktivnosti koje se provode na području Spomenika prirode "Skakavac" su definirane u Zakonu o proglašenju šireg područja vodopada „Skakavac“ spomenikom prirode, kao i odlukama Prostornog plana posebnog područja prirodnog naslijeđa "Vodopad Skakavac" u poglavljima 2.3. do 2.10. Ovim dokumentima je određen set mjera kojima se definiraju dopuštene aktivnosti koje se mogu obavljati u ovom zaštićenom području. One su koncipirane, prije svega, prema principu zonacije i primjenjive su samo unutar određenih zona.

Nukleus (zona A) zaštićenog područja površine 448,47 ha se odlikuje visokim stepenom geološko-geomorfološke, hidrološke i biogeografske raznolikosti. Ovdje se nalaze ekosistemi koje odlikuje visoka očuvanost primarne florističke strukture.

Analogno predviđenim mjerama zaštite u prvoj zaštićenoj zoni dozvoljeno je:

1. uređenje staza za siguran pristup vodopadu „Skakavac“;
2. uređenja staza i punktova za edukativno posmatranje i izučavanje područja;
3. uređenja odmorišta za posjetioce;
4. postavljanje ekomobilijara;
5. strogu zabranu sječe šume, osim saniranja bolesnih stabala;
6. ekstenzivno pašarenje na privatnim livadama;
7. košenje privatnih livada;
8. izgradnja potrebne protivpožarne infrastrukture.

Puferska zona (zona B) površine 616,90 ha funkcionalno se određuje na nivou konzervacije ovih, tako i ekosistema u nukleusu, te pruža značajne mogućnosti za istraživanja, osmatranja, edukaciju i duhovnu rekreaciju. Slično kao i kod prve zone, u odnosu na predviđene mjere zaštite u drugoj zoni su dozvoljene sljedeće aktivnosti:

1. izgradnja građevina za Upravitelja prostora i planinarskih domova, a u skladu s Prostornim planom;
2. dozvoljena sječa stabala za potrebe sanitarne zaštite i za protivpožarnu zaštitu;
3. ekstenzivno pašarenje na privatnim livadama;
4. košenje privatnih livada;
5. obnova vodenica;
6. izgradnja edukacionih staza;
7. markiranje pješačkih staza;
8. markiranje hidroloških spomenika, spomenika novije historije, arheoloških i sakralnih lokaliteta;
9. markiranje karakterističnih ekosistema i sl.;
10. postavljanje informativnih sadržaja od prikladnih materijala;
11. dozvoljena je ograničena upotreba motoriziranih sredstava za Upravitelja;
12. ograničena upotreba motornih vozila za osmatranja, interventne službe, službu za potrebe ekološkog turizma i opserviranja (vozila sa odobrenjem Upravitelja) i
13. izgradnja potrebne protivpožarne infrastrukture.

Tranzicijska zona (zona C) površine 353,72 ha predstavlja granično područje s nezaštićenim okruženjem. Ova zona je namijenjena prvenstveno aktivnostima u oblasti šumarstva, poljoprivrede, turizma i ugostiteljstva utemeljenim na principima uravnoteženog razvoja i predstavlja zonu prijelaza na relaciji: zaštićeno područje – neposredno okruženje. Sadašnji stepen očuvanosti fizičko-geografske i biološke raznolikosti, te izgrađena društvena infrastruktura treba da omogući uspostavu neophodnih ekoloških koridora odgovarajućeg nivoa koji će garantirati nesmetanu prirodnu komunikaciju između zona sa velikom raznolikošću unutar zaštićenog područja s okolnim visokoplaninskim regionima. U odnosu na planirane mjere zaštite dozvoljene aktivnosti u trećoj zoni su:

1. dozvoljena gradnja definirana Prostornim planom;
2. obavljanje poljoprivrednih djelatnosti i stočarstva;
3. dozvoljena sječa stabala za potrebe sanitarne zaštite i za protivpožarnu zaštitu;

4. građenje novih i širenje postojećih relejnih građevina za koje se utvrdi javni interes, a u skladu sa postojećim i novim propisima o elektromagnetnom i nejonizirajućim zračenju;
5. ekstenzivno pašarenje na privatnim livadama;
6. košenje privatnih livada i izgradnja potrebne protiv požarne infrastrukture.

Ovako koncipirana strategija dopuštenih aktivnosti u odnosu na zonaciju područja Spomenika prirode "Skakavac" omogućava realizaciju dugoročnih primarnih ciljeva u koje spadaju zaštita specifičnih prirodnih i kulturnih elemenata, održivi razvoj lokalne zajednice na osnovu razvoja ekoturizma i pratećih privrednih djelatnosti, kao i sekundarnih ciljeva u koje spadaju naučna istraživanja, prezervacija vrsta i genetičke raznolikosti, održavanje usluga ekosistema, edukacija te održiva upotreba resursa iz prirodnih ekosistema.

3.4.1. PREGLED PRIRODNIH VRIJEDNOSTI

➤ BILJNI SVIJET – FLORA

U sastav flore i vegetacije ovog prostora konstatirano je oko 1.500 vrsta vaskularnih biljaka. Biljnogeografskom analizom utvrđen je visok procenat vrsta endemičnog karaktera - dinarskog, balkanskog i jugoistočnoevropskog rasprostranjenja.

Balkanskom flornom elementu pripada oko 100 oblika.

➤ MEDICINSKA FLORA

Čitavo područje veoma je bogato medicinskom florom. Ovdje raste nekoliko stotina ljekovitih, jestivih, aromatičnih i vitaminskih biljaka od kojih mnoge u prirodnim uvjetima obrazuju prave vrtiće i baščice. Iz ove skupine treba navesti malinu *Rubus idaeus*, kupinu *Rubus sp.*, divlje ruže *Rosa sp.*, kantarion žuti *Hypericum perforatum*, *H. quadrangulum*, kantarion crveni *Centaurium umbellatum*, macinu travu ili odoljen *Valeriana officinalis*, *V. montana*, razne vrste metvice ili nane *Mentha sp.*, ivicu *Ajuga reptans*, dobričicu *Glechoma hederacea*, majčinu dušicu *Thymus sp.*, dubačac *Teucrium chamaedrys*, ivu travu *Teucrium montanum*, balkansku krušinu *Rhamnus fallax*, velebilje *Atropa belladonna*, naprstak *Digitalis sp.*, kiprovinu *Epilobium angustifolium*, origano *Origanum vulgare*, suručicu *Filipendula ulmaria*, *F. vulgaris*, jagodu šumsku *Fragaria vesca*, zlasticu *Solidago virgaurea*, gospin plašt *Alchemilla sp.*, verem *Calamintha alpina*, travu od srdobolje *Potentilla erecta*, travu od utrobice *Gentiana asclepiade*, i mnoge druge koje su ujedno i medonosne.

Dosadašnja istraživanja medicinske flore na ovom prostoru potvrdila su blizu 400 ljekovitih, jestivih, vitaminskih i aromatičnih samoniklih biljaka (Redžić, 1991, 1997).

➤ MEDONOSNA FLORA

Idući od ranog proljeća, tu su cvatovi podbjela *Tussilago farfara*, jagorčevine ili jaglike *Primula acaulis*, visibabe *Galanthus nivalis*, drijena *Cornus mas*, šafrana *Crocus vernus*, raznih vrsta vrba *Salix sp.*, šumarica *Anemone nemorosa*, mlađa *Corydalis cava*, zatim bijele ljubice *Viola alba*, mirisne ljubice *Viola odorata*, sve do pojave behara koji se prospe po krošnjama trešnje *Prunus avium*, jabuke *Malus sylvestris*, kruške *Pyrus pyraeaster*, trnjine *Prunus avium*, gloga *Crataegus monogyna*. Tu su i razne vrste ruža *Rosa canina*, kupine *Rubus fruticosus*, maline *Rubus idaeus*, jagode *Fragaria vesca* i drugih. U isto vrijeme cvjetaju različite vrste maslačka *Taraxacum sp.*, prstenjka *Bellis perennis*, djeteline *Trifolium sp.*, lucerke *Medicago*

sp., medenika *Melittis melisophyllum*, razne vrste lipa *Tilia sp.*, da bi u ljetnom periodu, pored nekih od već pomenutih, svojim nektarom zamirisale i livadska kadulja *Salvia pratensis*, vrbolika *Lythrum salicaria*, zvončika *Campanula patula*, grahorica *Vicia sp.*, grahor *Lathyrus sp.*, zečina *Centaurea jacea*, suručica *Filipendula vulgaris*, gladišika *Ononis spinosa*, razne vrste metvica *Mentha sp.* i mnoge druge.

U gorskom i pretplaninskom pojasu, visoke medonosne vrijednosti imaju razne vrste majčine dušice *Thymus sp.*, crni korijen *Scorzonera rosea*, kozija brada *Tragopogon pratensis*, *Acinos alpinus*, kiprovinia *Epilobium angustifolium*, čestoslavice *Veronica sp.*, naprstak *Digitalis sp.*, razne vrste encijana *Gentiana sp.*, brojne petoprste *Potentilla sp.*, lavlji zub *Leontodon autumnalis*, vrijesak *Calluna vulgaris*, pa sve do ujesen kada cvjetaju brojne vrste razbicviker-biljke *Euphrasia sp.*, talije *Parnasia palustris*, mrazovca *Colchicum autumnale* i nekih drugih biljaka.

➤ PREGLED BILJNIH ZAJEDNICA EKOSISTEMA

Tipovi ekosistema Spomenika prirode "Skakavac"

Naziv ekosistema	Površina (ha)	Tip ekosistema
<i>Abieti-Fagetum</i>	193,558	Šumski ekosistem
<i>Abieti-Piceetum</i>	379,922	Šumski ekosistem
<i>Fagetum montanum</i>	175,644	Šumski ekosistem
<i>Ostryo-Fagenion</i>	150,046	Šumski ekosistem
<i>Piceetum abietis montanum</i>	12,407	Šumski ekosistem
<i>Piceo-Pinetum</i>	13,105	Šumski ekosistem
<i>Quercetum pubescentis daleschampi</i>	70,982	Šumski ekosistem
<i>Seslerio autumnalis-Ostryetum carpinifoliae</i>	30,764	Šumski ekosistem
<i>Seslerio-Ostryon</i>	59,403	Šumski ekosistem
<i>Aceri-Carpinetum orientalis</i>	82,835	Šumski ekosistem
Ukupno šumski ekosistemi:	1.168,67	
<i>Festuco-Agrostion</i>	234,445	Livadski ekosistemi
<i>Arrhenatherion</i>	25,084	Livadski ekosistemi
<i>Pancicion</i>	8,465	Livadski ekosistemi
Ukupno livadski ekosistemi:	267,99	
Ukupno ekosistemi:	1436,66	

➤ ŽIVOTINJSKI SVIJET – FAUNA

U ekosistemima se nalaze staništa za brojne vrste krupne i sitne divljači kao što su lisica, krtica, jež, jazavac, zec, obični puh, šumski miš, divlja svinja, srndać, medvjed itd. Među pticama se najčešćim pojavljivanjem ističu crvendać *Erithrocus rubeculus*, siva sjenica, drozd pjevač *Turdus ericorum*, običan brgljez *Sitta europaea*, jastreb mišar *Buteo buteo*, crni kos *Tardus merula* i dr.

Od gmizavaca konstatirano je prisustvo vrsta *Lacerta agilis*, *Coluber sp.* i *Anguis fragilis*, a od vodozemaca žabe *Hyla arborea* i *Rana agilis*.

Bogata je i entomofauna: *Papilio machaon*, *Saturnia pavonia*, *Lymantria dispar*, niz vrsta strizibuba i skakavaca.

Vodeni ekosistemi su brojni na istraživanom području, obiluju kako široko rasprostranjenim tako i endemičnim vrstama *Trichoptera*, *Plecoptera*, *Diptera* i *Ephemeroptera*. Prema nalazima brojnih autora, cijelo područje Dinarida karakterizira visoka brojnost endemičnih vrsta insekata, čije je rasprostranjenje ograničeno na usko dinarsko područje ili na šire područje Balkana.

➤ SVIJET GLJIVA – FUNGIJA

Od ranog proljeća pa sve do u kasnu jesen, u šumama, livadama i na obradivim površinama rastu mnoge vrste makromiceta, među kojima su većinom jestive i ljekovite, iako postoje i gljive sa istraženim fiziološkim djelovanjem, odnosno otrovne gljive kako se popularno zovu u narodu. Njihov broj je zanemarljiv u odnosu na brojne jestive gljive. Mnoge od njih imaju najviše nutritivne vrijednosti.

Još u rano proljeće tu je martovka *Hygrophorus marzuolus*, đurđevača *Tricholoma georgii* te i mnoge druge vrste ovog roda, jablanovača *Pholiota aegerita*, paprena mliječnica *Lactarius piperatus*, smrčak *Morchella conica* kao i druge vrste ove izuzetno djelotvorne i ukusne gljive, lisičarka *Cantherulus cybarius*. Kasnije se pojavljuju sunčanica *Macrolepiota procera*, *Coprinus comatus*, zatim razne vrste pečuraka - rudnjača *Psaliota campestris*, velika pečurka *Psaliota macrospora*, lipika *Psaliota arvensis*, šumska pečurka *Psalliota silvicola*, panjevka *Hypholoma capnoides*, razne vrste kolibia *Collybia sp.*, vilin klinčac *Marasmius oreades*, jesenke *Lactarium deliciosus*, krasnica *Russula cyanoxantha*, bukovača *Pleurotus ostreatus*, brojne vrste iz roda vrganja, *Boletus sp.*, srnjača *Hydnum imbricatum*, puhare *Lycoperdon sp* i mnoge druge.

Ne treba zaboraviti i na najčešće otrovnice - pupavke - *Amanita citrina*, *A. phalloidies*, *Amanita verna*, *A. virosa*, muhare *Amanita muscaria* i *A. pantherina*, olovasta rudoliska *Entoloma lividum*, cjepače *Inocybe sp.*, razne vrste brašnjača kao što je *Clitocybe dealbata*, *C. cerussata*, bljuvara *Russula emetica*, ludara *Boletus satanas* te i neke druge.

3.5. KULTURNO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE

Selo Luke unutar zaštićenog Spomenika prirode „Skakavac“, s nekropolom stećaka u Peračkom potoku, predanjima vezanim za postojanje Grada, ostacima muslimanskog groblja u podnožju sela, pravoslavnim grobljem i seoskom arhitekturom predstavlja kulturno naslijeđe koje je potrebno očuvati i dalje istražiti.

Stećci centralne Bosne najbrojniji su i najizrazitiji spomenici kulture srednjovjekovne Bosne. Nekropola je smještena na pravougaono – izduženoj šumskoj parceli, podno arheoloških ostataka srednjovjekovnog grada i kamenoloma odakle je i korišten kamen od kojeg su izrađivani stećci.

Nekropolu čini 69 nadgrobnika iz perioda kasnog srednjeg vijeka, 27 u varijaciji tri osnovna oblika: ploče, sanduka i sljemenjaka (45 ploča, 28 sanduka, 6 sljemenjaka i 1 stela) s ukupno tri ukrašena stećka.

IV AKCIONI PLANOVI

Akcioni planovi su rađeni sistematično, u skladu s dugoročnim ciljem razvoja područja SP „Skakavac“. Realizacijom Projekta Natura for recovery, koji je zasnovan na razvoju odgovornog turizma, unapređenju turističke infrastrukture i popularizacije šireg područja Skakavca, osnaživanju turističkog sektora kroz razvoj

novih turističkih paketa, te uspostavljanju funkcionalnog turzima na otvorenom, Javna ustanova realizuje upravljački cilj razvoja turizma i saradnje s lokalnom zajednicom.

Navedeni akcioni planovi obuhvataju vremenski period od godinu dana.

4.1. AKCIONI PLAN: MONITORING PRIRODNIH VRIJEDNOSTI

Obezbijedena sredstva od:	KJU za zaštićena prirodna područja
Pokazatelj uspješnosti	Monitoring prirodnih vrijednosti
Nosilac aktivnosti	KJU za zaštićena prirodna područja

Aktivnost	Troškovi*	Izvor	Trajanje	Početak
<i>Mikrobiološka i fizičko-hemijska analiza vode</i>	300,00	KJU	1 godina	2023.
<i>Monitoring zdravstvenog stanja šuma</i>	3.000,00	KJU	1 godina	2023.
<i>Monitoring zdravstvenog stanja divljači</i>	2.000,00	KJU	1 godina	2023.
UKUPNO	5.300,00			2023.

* - Troškovi su dati u KM

4.2. AKCIONI PLAN: ODRŽAVANJE INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU

Obezbijedena sredstva od:	KJU za zaštićena prirodna područja
Pokazatelj uspješnosti	Saniranje i održavanje staza, putnih komunikacija te ambijentalno uređenje područja
Nosilac aktivnosti	KJU za zaštićena prirodna područja

Aktivnost	Troškovi*	Izvor	Trajanje	Početak
<i>Kontinuirano održavanje uspostavljene i izgrađene infrastrukture (održavanje putnih komunikacija, uspostavljenih staza, održavanje postojećeg mobilijara)</i>	10.000,00	KJU	1 godina	2023.

Upravljanje otpadom - održavanje higijene područja	1.500,00	KJU	1 godina	2023.
Održavanje i košenje livadskih ekosistema	1.500,00	KJU	1 godina	2023.
UKUPNO	13.000,00			2023.

* - Troškovi su dati u KM

4.2. AKCIONI PLAN: IZGRADNJA INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU

Obezbijedena sredstva od:	KJU za zaštićena prirodna područja, Općine Centar i GiZ-a
Pokazatelj uspješnosti	Razvoj turizma i infrastukture
Nosilac aktivnosti	KJU za zaštićena prirodna područja, Općina Centar i GiZ

Aktivnost	Troškovi KM	Izvor finansiranja	Trajanje	Početak
Rekonstrukcija postojećeg prilaza vodopadu Skakavac na dionici Vidikovac – podnožje vodopada	30.000,00	KJU i GiZ	1 godina	2023.
Nabavka solarnih panela za objekat domaćinstva koje će pružati turističku ponudu	4.000,00	Općina Centar	1 godina	2023.
Nabavka eko septičke jame za objekat domaćinstva koje će pružati turističku ponudu	14.000,00	GiZ	1 godina	2023.
Izrada i postavljanje motoričkog parka za djecu	7.000,00	Općina Centar	1 godina	2023.
Nabavka drvenih štandova za prodaju domaćih proizvoda	10.000,00	GiZ	1 godina	2023.
Razvoj novih turističkih ponuda (paketa)	4.000,00	GiZ	1 godina	2023.
Vizuelna identifikacija Skakavca	6.000,00	GiZ	1 godina	2023.
Angažovanje saradnika za razvoj web stranice “Skakavac Destinacion”	6.000,00	GiZ	1 godina	2023.
Marketing (organizacija promotivnih i kulturno-sportskih događaja)	19.000,00	GiZ	1 godina	2023.

Good Seal Travel certificate	3.000,00	GiZ	1 godina	2023.
UKUPNO	103.000,00			2023.

* - Troškovi su dati u KM

V NAČIN I IZVORI FINANSIRANJA

Vizija razvoja

Područje Spomenika prirode „Skakavac“ s permanentno kontrolisanom ravnotežom stvorenih faktora razvoja i prirodnih vrijednosti treba da zadovolji sljedeće uslove:

Prvi uslov - da bi područje *egzistiralo*, neophodna je *jasna planska orijentacija* u pogledu razvoja djelatnosti, što znači da ne smije biti rezervat prinude i zabrana, već uravnotežene koegzistencije čovjeka, aktivnosti i prirode.

Drugi uslov - da bi područje *opstalo*, neophodno je stalno praćenje parametara kvaliteta okoliša kako bi se moglo pravovremeno uticati na procese u vremenu i prostoru.

Treći uslov - da područje *ispunjava* zahtjeve *samoreproduktivne cjeline*, što znači da se troškovi održavanja područja većinom osiguravaju razvojem djelatnosti koje egzistiraju na području. Kod koncipiranja vizije razvoja potrebno je voditi računa o mjerama zaštite propisanih zakonom.

5.1. TROŠKOVI REALIZACIJE ZA PRIVREMENE UPRAVLJAČKE SMJERNICE SPOMENIKA PRIRODE „SKAKAVAC“

Osnovni način finansiranja za primarno funkcioniranje područja Spomenika prirode „Skakavac“ su izdvajanja iz budžeta Kantona Sarajevo.

Implementaciju izdvojenih sredstava realizuje Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo upravljačkoj instituciji – Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja.

Dotirana sredstva se odnose na potrebe plaćanja uposlenika, održavanje i nabavku tehničkih sredstava za održavanje primarnih funkcija zaštićenog područja.

5.2. Pregled finansijskih izdvajanja definisanih kroz akcione planove za Privremene upravljačke smjernice Spomenika prirode „Skakavac“

Rb.	Vlastita sredstva KJU za zaštićena prirodna područja	Bruto iznos (KM)
-----	--	------------------

4.1.	AKCIONI PLAN: MONITORING PRIRODNIH VRIJEDNOSTI	5.300,00
4.2.	AKCIONI PLAN: ODRŽAVANJE INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU	13.000,00
4.3.	AKCIONI PLAN: IZGRADNJA INFRASTRUKTURE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU	103.000,00
	UKUPNO AKCIONI PLANOVI	121.300,00

5.3. Pregled finansijskih izdvajanja za materijalne i ljudske resurse za realizaciju Privremenih upravljačkih smjernica Spomenika prirode „Skakavac“

R.b.	Budžetska stavka	Bruto iznos (KM)
1.	Naknade za uposlenike (topli obrok, regres, plaća)	UKUPNO
Nadzornici x 2	1.556,36 KM	68.144,04 (za 12 mjeseca)
2 NK radnika u trajanju od 6 mjeseci	1.200,00 KM	
Direktor 1/5	519,00 KM	
Stručni rukovodilac 1/5	434,25 KM	
Stručni saradnik 1/5	397,30 KM	
Stručni saradnik pravnik 1/5	400,40 KM	
Stručni saradnik ekonomista 1/5	415,40 KM	
2.	Materijalni i režijski troškovi	
Režijski troškovi		
Električna energija		780,00 KM
Izdaci za komunikaciju i komunalne usluge:		
a) izdaci za fiksni, mobilni telefon i internet,	480,00KM	
b) dezinfekcija, dezinsekcija i deratizacija	300,00KM	
Materijalni troškovi		
Nabavka uniformi I radnih odjela	1.000,00	1.000,00 KM
Osiguranje lica i sredstava	500,00 KM	500,00 KM
Troškovi goriva i maziva	2.000,00 KM	3.500,00 KM

Troškovi održavanja vozila i nabavke dijelova	1.500,00 KM	
3.	Povremeno i privremeno angažovana radna snaga	10.000,00 KM
Sveukupno		83.924,04 KM

Predsjednik
Upravnog odbora

Mario Vukasović

Broj: 01-202/23

Sarajevo, 20.03.2023. godine